

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

RIGSARKIVET

KØBENHAVN
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S
1939

RIGSARKIVET

Fig. 1. Rigsarkivet set fra Tøjhusgade.

I. Historie.

I Middelalderen synes Kongerne at have ført deres Breve med sig paa deres Rejser rundt i Landet; senere blev Rigets Arkivalier henlagt paa de kongelige Slotte i *Kalundborg* og *Vordingborg* og stod under Tilsyn af en „Custos Capellæ“. Først en Menneskealder efter Reformationens Indførelse (1536) kan man i Danmark tale om Oprettelsen af et fast Centralarkiv, idet Rigets vigtigste Arkivalier 1582 samledes paa *Københavns* Slot. Her blev de ogsaa delvis gjort tilgængelige for den historiske Forskning og er blevet benyttet baade af de kongelige Historiografer og af Arild Ivitfeldt til hans store „Danmarks Riges Krønike“. Efter Ene-

vældens Indførelse 1660 blev Arkivet i særlig Forstand opfattet som Kongens Arkiv, kaldtes fra nu af „*Gehejmearkivet*“ og overflyttedes 1720 til en særlig Bygning i umiddelbar Forbindelse med Regeringens endnu bevarede Administrationsbygning. I Løbet af det 18. Aarh. blev det bestyret af en Række fremragende Gehejmearkivarer, hvoraf flere som HANS GRAM, JACOB LANGEBEK og GERHARD SCHIØNNING tillige var betydelige Historikere. Omend Adgangen til Arkivet langtfra stod aaben for alle, blev det ved disse Mænds Virksomhed et Midtpunkt i den historiske Forskning. Det modtog ogsaa værdifulde Forøgelse, navnlig Hertugdømmernes gamle Fællesarkiv og de gottorpske Hertugers Arkiv (1734 og 1736). Ligeledes blev der fra de forskellige Regeringskollegier afleveret store Mængder af nyere Arkivsager. Med Indførelsen af den fri Forfatning (1848) oprandt ogsaa en ny Tid for Gehejmearkivet, som under Historikeren C. F. WEGENER'S Ledelse opnaaede større Personale og blev gjort almindelig tilgængeligt for historiske Forskere. Der paa-begyndtes Udgivelse af Arkivpublikationer, og Afleveringen af Ministeriernes Arkivalier fandt Sted paa en mere planmæssig Maade. Afgørende Betydning fik den kongelige Resolution af 22. Dec. 1882 og Loven af 30. Marts 1889, hvorved „*Rigsarkivet*“ oprettedes som Organisation for Rigets samlede Arkivvæsen, omfattende et Hovedarkiv i København for Centraladministrationens Arkivalier og 3 Provinsarkiver for de lokale Myndigheders Arkivalier. Paa samme Tidspunkt blev store Ordningsarbejder sat i Gang efter nye og moderne Principper (Proveniens-

princippet) og under Ledelse af de fremragende Arkivchefer A. D. JØRGENSEN (1883—97) og V. A. SECHER (1903—15). Rigsarkivet er i Løbet af det 19. Aarh. vokset overordentlig i Omfang, men har ogsaa maattet aflevere betydelige Arkivfonds. Efter Adskillelsen mellem Danmark og *Norge* har det danske Rigsarkiv afgivet store Mængder af Sager vedr. dette Land i 1820—22, 1848, 1851 og i 1937. Hertugdømmernes Afstaaelse medførte lignende store Afleveringer i 1873—76. Da den derved tilvejebragte Ordning var lidet rationel, er der efter Verdenskrigens Afslutning og Genforeningen med Nord-Slesvig ved en særlig Overenskomst i 1936 blevet gennemført en ny Fordeling. Samtidig modtog Danmark Arkivalierne vedrørende Nord-Slesvig. Desuden kan nævnes, at Danmark i 1927 har afgivet en Række Arkivalier til *Island* og 1929 har foretaget et Bytte med *Sverige*, hvorved Rigsarkivet erhvervede Haandskriftet til den berømte „Kong Valdemars Jordebog“ (et Slags Sidestykke til den engelske „Domesday book“).

2. Organisation.

Ved Loven af 1889, som er Grundlaget for den nu bestaaende Ordning, blev dansk Arkivvæsen en organisk Enhed med et Centralarkiv i København og 3 lokale Arkiver („Provinsarkiver“, fra 1907 „Landsarkiver“) i København, i Odense og i Viborg. Efter Genforeningen med Nord-Slesvig oprettedes i Aabenraa et 4. Landsarkiv (fra 1931). Arkivpersonalet bestaar (1939) af 1 Rigsarkivar, 4 Landsarkivarer, 7 Arkivarer af I. Grad og 11 Arkivarer af II. Grad,

foruden Registratorer, Kustoder, Betjente etc. I Finansaaret 1938 —39 havde Arkivvæsenet et samlet Budget paa ca. 385.000 Kr.

I Hovedarkivet opbevares samtlige Breve og Aktstykker ældre end 1559 og desuden alle fra Centraladministrationen, Hoffet og Højesteret stammende Arkivalier. I Landsarkiverne opbevares Arkivalier af lokal Oprindelse, Amternes, Kommunernes, Domstolenes, Bispedømmernes og Sogdenes Arkivalier, deriblandt de vigtige „Kirkebøger“ (Fortegnelser over døbte, konfirmerede, viede og begravede tilbage til første Halvdel af det 17. Aarhundrede).

Hovedarkivet (den gamle Gehejmearkivbygning med senere store Udvidelser (fra 1910)) har Plads til ialt 40.000 Hylde-meter Arkivalier, rummer Foredragssal og en Læsesal, 120 m² stor, og er udstyret med de flest mulige tekniske Opfindelser. Da Arkivbygningen blev ombygget, regnede man med, at Pladsen vilde være tilstrækkelig til lange Tidens Tilvækst. Statsmagtens Udvikling og Tilbøjelighed til at optage stadig nye Virksomheder har dog gjort denne Forventning til Skamme. Oprettelsen af Landsarkiverne medførte — for en Bekostning af ca. 537.000 Kr. — Opførelsen af 3 store Arkivbygninger i Viborg (1890—91), i København (1891—93, for det sjællandske Landsarkiv) og i Odense (1892—93) med en Hyldeplads paa henholdsvis ca. 6000, 7500 og 3000 m. Landsarkivet i Aabenraa (opført 1932—33) har — med en Hyldeplads paa 3000 m — kostet ca. 160.000 Kr.

For *Centraladministrationen*, Ministerierne og de dertil hørende Institutioner, den øverste Domstol og Hoffet eksisterer ingen

Fig. 2. Landsarkivet for Nørrejylland. Viborg.

faste Afleveringsregler. Gammel Praxis bevirker dog, at de forskellige Embedskontorer i Reglen er meget villige til at aflevere deres Arkivalier. Modsat hvad der er Tilfældet i de fleste af Europas andre Lande, findes der ikke i Danmark andre Ressortarkiver af større Betydning end Krigsministeriets, i det væsentlige alene omfattende de militære Afdelingers Arkiver. Det giver utvivlsomt det danske Rigsarkiv en Særstilling mellem Europas andre store Centralarkiver, at det regelmæssigt Aar for Aar modtager Ministeriernes ganske nye Sager. — Til *Landsarkiverne* foregaar Afleveringen efter faste Regler. Loven af 1889 foreskriver, at alle lokale Forvaltningsorganer samt Over- og Underretter skal afgive deres Arkivalier, naar de har naaet en vis Alder, fra 40 til 10 Aar. I de siden da forløbne Aar er Kredsen af afleveringspligtige Embeder stadig blevet udvidet. Ogsaa Arkivalierne, som fremgaar af det lokale Selvstyre, bliver for Hovedpartens Vedkommende afleveret. Alene Kobenhavn har sit eget selvstændige Arkiv under fagmæssig Ledelse.

Dansk Arkivstyre har ikke slaaet sig til Ro med at sikre og indsamle Arkivalier, som henlaa i den centrale og lokale Administrations mangfoldige Embedskontorer. Modsat tysk Arkivvæsen har man aldrig i Danmark søgt at opstille en teoretisk Definition af et „Arkivs“ Natur og Opgaver, men betragtet Statsarkiverne som Institutioner, der i Almindelighed har til Formaal at sørge for Opbevaringen af alle haandskrevne Kilder til Fædrelandets Historie, som ikke har en litterær Karakter. I stigende Grad — og navnlig i de seneste Aar — har man, vist-

nok endnu mere end i de andre Landes Arkiver, lagt Vægt paa at indsamle „Privatarkiver“, Breve, Optegnelser og andre Papirer, efterladt af Mænd og Kvinder, der har haft historisk Betydning. Medens Rigsarkivet kan indkræve Arkivalier, der er fremgaaet af Statens Administration, men paa en eller anden Maade er bortkommet, er Privatarkiverne i alle Tilfælde fremkommet som Gaver og underkastet Regler, fastsat af Giverne.

3. Virksomhed.

Det danske Arkivvæsen tjener ikke alene den historiske Forskning, men ogsaa Administrationen. Medens man tidligere var tilbøjelig til ensidigt at betone sidstnævnte Formaal, har man i nyere Tid fremhævet Rigsarkivets Karakter som videnskabelig Institution. Der er dog ingen Tvivl om, at den stadige Aflevering af ganske nye Arkivalier, bringer dansk Arkivvæsen i et særligt Forhold til Administrationen og giver det væsentlige Opgaver i dens Tjeneste. Med de store Afleveringer følger talrige Udlaan. I 1938 havde Rigsarkivet saaledes ikke mindre end 22.456 Ekspeditioner til Ministerierne.

Det siger sig selv, at kun en Del af Ministerialkontorenes mangfoldige Akter har blivende historisk Betydning. For paa den anden Side at sikre, at der ikke bliver foretaget overdrevne *Kassationer*, er det ved kgl. Resolution af 22. Juli 1902 blevet fastsat, at *Kassationer* kun maa finde Sted, naar dertil er erhvervet Samtykke af Arkivvæsenets overste Leder (Rigsarki-

varen); kun hvis Enighed ikke opnaas, skal denne forelægge Sagen for Undervisningsministeriet. Med Hensyn til den lokale Administration foreskriver Bekendtgørelsen af 10. Marts 1891, at ingen Embedsmand paa egen Haand maa foretage nogen Kassation. Hidtil er der i det væsentligste blevet kasseret Regnskabsager. En i 1933 nedsat Kommission arbejder nu paa at tilvejebringe faste Kassationsregler for den samlede Centraladministration.

I visse Henseender har dansk Arkivstyre opnaaet Indflydelse paa Arkivernes Tilstand, Opbevaring og Ordning, ogsaa inden de afleveres til de store Arkiver. Siden 1887 raader saaledes faste Regler for Administrationens Anvendelse af *Papirsorter* og Skrivematerialer. Bekendtgørelsen af 1891 foreskriver ikke alene, at enhver lokal Embedsmand har Pligt til at holde sit Arkiv i god Orden, men bestemmer tillige, at der med hvert Embedsskifte skal finde en Overlevering Sted, der i Reglen overværes af en Repræsentant for Landsarkiverne. Denne Landsarkivernes Tilsynsret er yderligere blevet udvidet, og siden 1919 er det paalagt Landsarkiverne i Løbet af en 5-aarig Periode at foretage regelmæssige Eftersyn af Underdommeres og Politimestres Arkiver.

Ligesom i alle andre europæiske Arkiver søger man ogsaa i de danske at tilvejebringe en rationel *Ordning* af de enkelte Arkivfonds. Overalt søger man bort fra ældre Tidens Inddelinger og tilstræber en systematisk Ordning efter „Proveniensen“. De nærmere Regler for dette Arbejde, udarbejdede af V. A. Secher, hviler

Fig. 3. Rigsarkivets Læsesal.

i Hovedsagen paa Müller, Feith og Fruin: „Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven“.

For *Benyttelsen af Arkivalierne* gælder der meget faa faste Regler. Den jævne Mand, der søger Oplysninger om sin Slægt, har samme Adgang til at benytte Sagerne som den fagmæssigt uddannede Videnskabsmand. For Oplysninger ydes der ikke fjerneste Vederlag. Selv i Retssager, anlagt mod Staten, staar Arkivernes Oplysninger til Raadighed for begge Parter. I intet Tilfælde føres der Tilsyn med Forskernes Opskrifter og Optegnelser. Arkiverne er dog bemyndiget til „efter Omstændighederne“ at afkræve Besøgende „en udtrykkelig Forpligtelse til ikke at offentliggøre Meddelelser, som kan kompromittere endnu levende Personer eller deres nærmeste Slægt“. Skønnes det formaalstjenligt, vil dog Benyttelsen af nyere Sager være afhængig af en Tilladelse fra vedkommende Ministerium eller Myndighed. For Hofarkiverne er Tidsgrænsen 1839, for Benyttelsen af Kongehusets Arkivalier fra det 19. Aarhundrede kræves kgl. Resolution. *Landsarkivernes* Arkivalier er tilgængelige for alle. Arkiverne er dog forpligtede til at tilbageholde Embedsmænds Korrespondance fra en saa ny Tid, at personlige Spørgsmaal, der forekommer i dem, ikke uden at volde Fortræd kan fremdrages for Offentligheden, endvidere kriminelle Sager og Kirkebøger, forsaavidt de indeholder Fødsler udenfor Ægteskab, samt Aktstykker „angaaende private Ejendoms- og Retsforhold, som rette Vedkommende maatte ønske unddragne Offentligheden“. Disse Bestemmelser finder dog meget sjældent Anvendelse.

Fig. 4. Rigsarkivets Lokale for Ekspedition til Ministerialkontorerne.

Hovedarkivets *Læsesal* var i 1938 besøgt af 10.397 Personer, som benyttede 33.579 Arkivalier. For de 4 Landsarkiver var Tallene henholdsvis: 6462 (44.620), 2038 (9025), 2663 (13.416) og 1898 (19.039).

Endelig bør nævnes, at Rigsarkivet ogsaa har udfoldet en meget betydelig litterær Virksomhed. Efterhaanden er der udgivet talrige Bind Arkivregistraturer, Embedsetater samt vigtigere Kilder til Danmarks Historie. Den største af disse Publikationer er Udgaven af „Kancelliets Brevbøger“, indtil nu 19 Bind, omfattende Aarene 1551—1634.

Litteratur.

A. D. JØRGENSEN, Udsigt over de danske rigsarkivers historie, 1884.

KR. ERSLEV, Rigsarkivet og Hjælpebidlerne til dets Benyttelse, 1923.

AXEL LINVALD, Dansk Arkivvæsen, 1933 (ogsaa paa Tysk i Archivalische Zeitschrift 3. Folge VIII).

MEDDELELSER om Rigsarkivet for 1889—1920.

